

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA

Értekezésem témája a magyar f névi és igei szótövek, valamint a határozott tárgyas ragozás elsajátításának vizsgálata a magyart idegen nyelvként tanuló feln ttek esetében. Témaválasztásomat munkám indokolja, ugyanis nyelvtanárként és lektorként magyar nyelvet tanítok külföldieknek, továbbá részt veszek tananyagok készítésében és a leendő magyar mint idegen nyelv tanárok szakmódszertani képzésében. Dolgozatom egy kérd íven alapszik, amelyet 83 magyarul tanuló diák töltött ki több magyarországi fels oktatási intézményben. A válaszokat egy külön erre a célra kidolgozott kódrendszer segítségével értékeltem, majd a számítógépes összesítésből származó eredményeket megvizsgáltam az ide vonatkozó szakirodalom segítségével. Alapvet feltételezésem a f névi és igei szótövek, valamint a határozott tárgyas ragozás elsajátítására vonatkoznak, így ezekről rövid elméleti áttekintést is adok, amelyhez szervesen kapcsolódik a számítógépes feldolgozáshoz szükséges saját kategóriák bemutatása. Dolgozatom elején saját témámra vonatkoztatva bemutatom azt az általános pszicholingvisztikai és nyelvvelsajátítási elméleti keretet, amely a szakirodalom és a saját eredmények értékeléséhez elengedhetetlen. Kutatásom eredményeit gyermeknyelvi megfigyelésekkel és idegennyelv-elsajátítással kapcsolatos vizsgálatokkal vetem össze, és ebben a kontextusban értelmezem. A magyar gyermeknyelvi kutatások közül összefoglaló jelleg munkákra (Pléh 2000) és egyes jobban körülhatárolt kérdéseket vizsgáló tanulmányokra (MacWhinney 1974, 1976, 1985) is támaszkodtam, emellett felhasználtam a témát újabb megközelítésből tárgyaló (Weber 2005, 2007, 2008), illetve a saját kutatási területemhez leginkább közel álló szempontból vizsgáló eredményeket is (Réger 1974, 1975). Az idegen nyelvek elsajátítását a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő módszerekkel elemző vizsgálatokban eddig ritkán talákoztunk a magyar nyelv fókuszba állításával, de mivel éppen a saját dolgozatom fontos részét képezi határozott tárgyas ragozás már szerepel ilyen kutatásban (Langman és Bayley 2002), így alkalmam volt a kétféle eredmény részletesebb összehasonlítására is.

Kutatásom célja részben az eddig mindössze intuitív módon megfogalmazott megfigyelések igazolása kvantitatív módszerekkel, részben pedig az el re felállított kategóriák elsajátítási nehézségének megállapítása. A f nevekkel kapcsolatban a különböző szótövek, végzések és köt hangzók helyes használatában megfigyelhető sorrendet mutatom be.

Az igei szótövekkel kapcsolatban szintén a több t változattal rendelkező igei szótövek közötti elsajátítási sorrend felállítását tűztem ki célul, valamint az igeragozással kapcsolatos néhány általános feltételezésem igazolását. Az igei szótövekkel kapcsolatban legfontosabb megfigyeléseim a határozott

tárgyas ragozással kapcsolatosak. A kérd ívben szerepl mondatok tudatos összeállítása és a kódokkal történ értékelés lehet vé tette, hogy megfigyeljem a különböz határozott tárgyi tömbök helyes használatának arányát. Saját eredményeimet a gyermeknyelvi kutatások eredményeivel és egy másik, kifejezetten a magyar határozott ragozás elsajátítását vizsgáló tanulmány eredményeivel is összevetem.

A kérd ív f névi szótövekkel foglalkozó részében vizsgáltam az analógiás alakok használatát, ehhez felhasználtam egy korábbi pszicholingvisztikai kísérlet adaptált változatát is (MacWhinney 1974). Elméleti szempontból is áttekintem, mi húzódik meg a külföldiek számára gyakran nehéz, analógiás szóalakok el állítását eredményez esetekben, ezt követ en pedig az analógia szerepét vizsgálva értékelem a saját adataimat.

Az alkalmazott nyelvészeti megközelítésnek megfelel en a disszertáció elméleti alapjait, a saját kutatásaim eredményeit és az ezekb l levont következtetéseket felhasználva bemutatom a határozott tárgyas ragozás tanításának az itt megfigyelték alapján történ új megközelítését. Ehhez egy készül ben lév oktatási segédanyag vázlatát és eddig elkészült részeit is mellékeltem.

2. A MAGYAR MINT L₁ ÉS MINT L_n

A magyar nyelv tanításáról szóló nyelvészeti szakirodalomban használatos mind a *magyar mint idegen nyelv (MID)*, mind pedig a *magyar mint L2* kifejezés ó gyakran a megfelelő különbségtétel nélkül. A *második nyelv* elnevezés és a hozzá kapcsolódó *L2* jelölés ugyanis véleményem szerint a mi esetünkben egy több lényeges szempontot is figyelmen kívül hagyó megnevezés, ezért szerencsésebbnek éreztem L_n-nel helyettesíteni. Az L_n jelölés a nyelvek ismeretét az anyanyelvt l (L₁) kiindulva egy sorozat formájában értelmezi (L₂, L₃, í L_n) (Bárdos 2005: 20). Természetesen nem zárja ki, hogy a magyart valaki kétnyelv ségi helyzetben tanulja, de benne foglaltatik a jelen pillanatban sokkal jellemz bb nyelvtanulási helyzet, amelyben a magyart Magyarországon második, harmadik vagy akár többedik idegen nyelvként formális nyelvórai keretek között és célnyelvi környezetben tanulják.

Régóta foglalkoztatja a nyelvészeket az a kérdés, hogy milyen hasonlóságok és eltérések figyelhet k meg ugyanannak a nyelvnek az anyanyelvként és idegen nyelvként történ elsajátítása között. A másodiknyelv-elsajátítással (second language acquisition ó SLA) kapcsolatos kutatások az 1970-es években kezdték el vizsgálni a morfémák elsajátításának sorrendjét. A kutatások (Dulay és Burt 1974, Bailey, Madden és Krashen 1974) szerint a különböz anyanyelv gyerekek gyakorlatilag ugyanolyan sorrendben sajátítják el az idegen

nyelvként tanult angol nyelv vizsgált morfológiai elemeit, és ez a sorrend részleges egyezést mutat az anyanyelvi elsajátítás sorrendjével is (Dulay, Burt, Krashen 1982: 2116214). Az anyanyelvi és az idegen nyelvi elsajátítás közti hasonlóságok és különbségek tudományos szempontú vizsgálata a későbbiekben sokkal differenciáltabb lett. Az elméleti háttérrel leginkább meghatározó pszichológiai, pszicholingvisztikai és nyelvészeti nézetek folyamatos alakulása és fejlődése időről időre új kérdéseket és nézőpontokat vet fel, a kutatások pedig a globális kérdésfelvetésből indulva jobban körülhatárolható jelenségeket vizsgálnak, sokkal jobban lesz kitéve helyzetekben (pl. egy bizonyos nyelvi szerkezet elsajátítása meghatározott anyanyelv és célnyelv valamint életkor és nyelvtanulási helyzet függvényében). A több nyelv elsajátítását vizsgáló, különböző nyelvi szinteket is figyelembe vevő kutatások szerteágazó volta, interdiszciplináris jellege és immár igen tekintélyes szakirodalma is rávilágít arra, hogy az anyanyelvi és idegen nyelvi elsajátítás viszonya igen összetett.

Az idegen nyelvi elsajátítás sorrendjét számos tényező befolyásolja, amelyek közül az elmúlt 25 év kutatási eredményeit összegezve Goldschneider és DeKeyser (2001) a következőket emeli ki:

- a) perceptuális észlelhetőség (*perceptual saliency*)
- b) szemantikai komplexitás (*semantic complexity*)
- c) morfofonológiai rendszeresség (*morphophonological regularity*)
- d) szintaktikai kategória (*syntactic category*)
- e) gyakoriság (*frequency*)

A magyar gyermeknyelvi kutatások tapasztalatait összegezve Pléh (2000: 983-990) megállapítja, hogy az anyanyelvi elsajátításban a morfológiai elemek megjelenési sorrendjét leginkább a következő tényezők befolyásolják:

- a) a kognitív elvárás elve
- b) a formai bonyolultság elve
- c) az egyértelműség elve
- d) a gyakoriság elve

Látható, hogy több ponton is van átfedés az idegen nyelvi és az anyanyelvi elsajátítás sorrendjét befolyásoló tényezők között, ami mindenképpen indokolttá teszi a kettő párhuzamos vizsgálatát a magyar nyelv esetében is. Az összehasonlító elemzés során nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az anyanyelvét tanuló gyermek nyelvi fejlődése mellett kognitív fejlődése is éppen folyamatban van, ezzel szemben az idegen nyelvet tanuló felnőttek kognitív fejlődése már feltehetőleg lezárult. Alapvető és lényeges különbség az is, hogy az anyanyelvét tanuló gyermekkel szemben az idegen nyelvet tanuló felnőttnél biztosan

befolyásolja valamilyen mértékben a már ismert anyanyelv és esetleg más ismert idegen nyelvek is. Értekezésem szempontjából is alapvető fontosságú, hogy a jelenleg széles körben elfogadott álláspont szerint a nyelvtanulók nyelvi produkcióját nem a célnyelv hibás változataként, hanem saját köztes nyelvi rendszerük (interlanguage; Selinker 1972) megnyilvánulásaként értelmezzük, amely a szabályalkotási folyamatokról tanúskodik. A köztes nyelvben nincs helytelen vagy hibás szerkezet, mindössze olyan, amelyik nem egyezik meg a célnyelvi szabályoknak megfelelővel. Lehet, hogy ez azonos egy anyanyelvi vagy esetleg egy másik idegen nyelvvel származó szerkezettel, és az is lehet, hogy az idő során változni fog, hiszen a köztes nyelv folyamatosan változó, formálódó rendszer, amely szerencsés esetben egyre jobban közelít a célnyelvhez. A jelen dolgozat alapjául szolgáló kérdésvázlatok kódokkal történő értékelése és számítógépes feldolgozása lehetővé teszi, hogy a válaszadók köztes nyelvi rendszerébe nyerjünk betekintést, ugyanis a válaszok helyességét több szempontból is értékeltem.

A kutatók nemcsak az anyanyelvi és az idegen nyelvi elsajátítás között tesznek különbséget, hanem utóbbin belül jelentős eltéréseket feltételeznek a természetes idegennyelv-elsajátítás és a tantermi nyelvtanulás között is. Az értekezésemben elemzett kérdésvázlatot kitöltők mindegyike formális keretek között is tanulta a magyar nyelvet célnyelvi környezetben. Ez a helyzet nem tette lehetővé, hogy következtetéseket vonjak le az elsajátítás és a tanulás közti esetleges különbségekkel kapcsolatban, továbbá a válaszadók magyar nyelvi produkciója mögött feltételeznünk kell mind a természetes elsajátításra, mind pedig a tanulásra jellemző folyamatok működését.

Sokat vitatott és kutatott téma az életkornak a nyelvtanulásban játszott szerepe. A biológiai érveket hangoztató Critical Period Hypothesis (Lenneberg 1967) a nyelvsajátítás szempontjából egy kritikus életkori határt feltételez. A hipotézis szerint az emberi agy fejlődése során lezajló lateralizáció és az agy különböző funkcióinak lokalizációja egy idő után befejeződik, és az agy elveszti plaszticitását is, aminek eredményeképpen már nem lesz képes az addigi módon nyelvek elsajátítására. Ezeknek a neurobiológiai folyamatoknak a pontos szerepe azonban nem teljesen tisztázott, mint ahogy az sem, hogy pontosan miként zajlanak, és mikor zárulnak le. Általában nem egységesen határozzák meg a kritikus periódus (KP) lezárulásának idejét, hanem az egyes nyelvi szintek esetében eltérő életkort feltételeznek. Jellemzően a fonetikai/fonológiai elsajátítás KP-ának lezárultát teszik a leghamarabbra, de a szerzők között meglehetősen nagy eltérést találhatunk (l. Singleton 2005 összefoglalóját). Nikolov (2004) összefoglaló tanulmányában figyelembe veszi a KP mellett szóló neurobiológiai és nyelvészeti érveket, a kognitív és a szociolingvisztikai

magyarázatokat, és a kutatási háttér bemutatásán kívül nyelvpedagógiai megfontolásokra is kitér. Mindezek alapján megállapítható, hogy az életkort független változóként nem indokolt vizsgálni, továbbá, hogy nincs olyan kutatás, amely alátámasztaná azt a feltételezést, amely szerint az életkor elrejelzi a nyelvtanulás sikerességét vagy sikertelenségét.

A saját kutatásomban szereplő válaszadók mind felnőtt korúak és néhány kivételt eltekintve felnőtt korban kezdték el tanulni a magyart idegen nyelvként. A fentiek ismeretében megállapíthatjuk: mindegyiküknek van esélye arra, hogy anyanyelvi szinten megtanuljon magyarul, és ez a kiejtésre is vonatkozik. Ugyanakkor kijelenthetjük, hogy az életkorral megváltoznak a nyelvtanulás során végbemenő kognitív folyamatok, és ahogyan saját kutatásom eredményei is utalnak erre, a felnőttkori idegennyelv-tanulás főként szabálytanulás formájában valósul meg.

3. A KUTATÁS MÓDSZERE ÉS A VÁLASZADÓK BEMUTATÁSA

A kérdőív két fő részből áll: egy 236 kérdést tartalmazó főnévi és egy 210 kérdést tartalmazó igei részből. Az adatközlők feladata mindkét részben az volt, hogy a zárójelben megadott szó megfelelő alakját beírják a vonallal jelzett üres helyre. A főneveknél a végződésre utaló kérdőszó szerepelt minden oldal tetején, és a szövegkörnyezet is egyértelműen utalt rá, így csak az adott szó megfelelő szótövét és az adott végződés megfelelő alakját kellett kiválasztaniuk. A végződések között szerepelt az inessivus, a superessivus, a tárgyeset, a többes szám és az instrumentalis-comitativus. Az igék esetében a főnévi részhez hasonlóan a kijelentő mód jelen idej, múlt idej, valamint a felszólító módú igealakot és a főnévi igenevet megkövetelő mondatok világosan elvannak különítve, az egyes részek elején a kért igeidő és mód fel van tüntetve, tehát ebben a tekintetben a válaszadóknak nem kellett döntést hozniuk. Minden mondat eltt zárójelben meg van adva a kért igealakhoz tartozó személyes névmás, de ezenkívül az igeidő és a módhoz hasonlóan az a mondatok többsége szemantikailag és szintaktikailag is meghatározta a kért igealakot. A válaszadóknak tehát gyakorlatilag a határozott tárgy / határozatlan ragozás közül kellett választaniuk és meg kellett adniuk a megfelelő igealakot.

Kifejezett célom volt a válaszok több szempontból történő értékelése. Így például az igei részen a

456. (mi) Ebéd után Pistát _____ (kivisz) az állomásra.

kérdésben adott választ négy szempont szerint szándékoztam értékelni:

- 1) a határozott / határozatlan ragozás helyessége szerint
- 2) az iget helyessége szerint
- 3) az ige ideje és módja szerint
- 4) szám és személy szerint

Ez azt jelenti, hogy az értékelésnél a választ nem egyszer en helyesnek vagy helytelennek min sítettem, hanem a megadott szempontok mindegyike szerint min sítésem kellett. Így alkalom nyílt a köztes nyelvi formák értékelésére is: például a fent bemutatott kérdésben a **kiviszjük* válasz a határozott tárgyas ragozás szempontjából nem min sül helytelennek. Ehhez az értékelési módszerhez egy úgynevezett adatkockát hoztam létre. Minden kérdés kapott egy kódot, és a válasz is kódok segítségével került értékelésre.

A kérdések számát kódokkal ellátva az SPSS 15.0 adatbáziskezel programban rögzítettem, majd a válaszadók adatait és a válaszok kódját is ugyanebbe a táblázatba vittem fel. Az SPSS adatfájljában rögzített adatokat egy Excel program segítségével összesítettem, amely külön erre a célra készült. Az összegzést a f nevek és az igék esetében is a program többszöri lefutásával lehet elvégezni. Minden alkalommal ki kell választani az egyik szempontot, és a program az ahhoz tartozó válaszeredményeket fogja megadni.

A kérd íveket a Balassi Intézet, a Szegedi Tudományegyetem Hungarológia Központ, a Pécsi Tudományegyetem és a Debreceni Nyári Egyetem, valamint a Münchener Egyetem diákjai töltötték ki, tantermi körülmények között, mindenféle segédeszköz (szótár, ragozási táblázat, tankönyv) használata nélkül, tanári felügyelet mellett. A kérd ív kitöltésére fordított idő nem volt korlátozva.

Összesen 96 válaszadó volt, de csak 83 értékelhet kérd ív szerepel a jelenlegi értékelésben. Az itt értékelt kérd ívek válaszadói Magyarországon vettek részt a kutatásban, életkoruk 18 és 39 év között volt, az átlagéletkor azonban 23,19 év volt. Jellemzően nem a magyar az els idegen nyelv, amelyet tanulnak, átlagosan 3,3 nyelvet beszélnek valamilyen szinten. A célnyelvi országban töltött idő és a magyar nyelv tanulásával töltött idő megkezdett félévekben számoltam. Átlagosan 2,31 félévet töltöttek Magyarországon, és 7,98 féléve tanulnak magyarul (ebbe beleszámít a saját országukban folytatott nyelvtanulás is).

Az eredmények értékelésekor figyelembe kell venni, hogy az itt elemzett adatok adatközl i viszonylag homogén csoportot alkottak: mindannyian a magyar nyelvet idegen nyelvként Magyarországon fels oktatási intézményben tanuló diákok, akik 2007-ben voltak itt és

nyelvtudási szintjük er s középhaladó-haladó. Tekintettel arra, hogy az ilyen nyelvtudási szinttel rendelkező, a magyar fels oktatásban tanuló diákok többsége (becsléseim szerint kb. 80%-a) adatközl ként szerepel ebben a vizsgálatban, tehát a kiválasztási arány igen magas, az eredményekben mutatkozó 5%-os eltérések már mindenképpen szignifikánsnak tekinthetők.

4. A MAGYAR F NÉVI SZÓTÖVEK HASZNÁLATA MAGYARUL TANULÓ KÜLFÖLDIEKNÉL

A kérd ívben szerepl kategóriákat összefoglaló nyelvtani munkák (Keszler 2000, É. Kiss ó Kiefer ó Siptár 2003, Heged s 2004) alapján, valamint a magyar mint idegen nyelv tanításához készült grammatikai kézikönyvek (M. Korchmáros 2006, Szili 2006) segítségével állapítottam meg, de figyelembe kellett vennem néhány gyakorlati szempontot is. Az alábbi kategóriák tehát az általánosan elfogadott nyelvészeti leírásokon alapszanak ugyan, azonban azokkal nem azonosak, kizárólag a jelen kutatás céljából állítottam fel ket. A szakirodalomban található kategóriák egyesítése, új kategóriák megállapítása, valamint egyes t típusok kihagyása kizárólag a kérd ív sajátosságai és a számítógépes feldolgozás megvalósíthatósága miatt történt. A kutatás anyagának összeállításában ugyanis több gyakorlati szempont is korlátozta a lehet ségeket, így például a válaszadók várható nyelvtudása, a kérd ív terjedelme, az eddigi kutatások és a számítógépes értékelés.

A kérd ívben az alábbi t típusok szerepelnek:

a) Egyalakú tövek és szabályosan kapcsolódó köt hangok

Magas és mély hangrend valamint ajakkerekítéses szavak is kerültek a kérd ívbe. Ezek a szavak a különböző végz dések esetében ugyanolyan módon viselkednek, ezért nem volt szükséges minden végz dést minden szóval megvizsgálni, inkább a köt hang használatát figyeltem meg. Vannak olyan egyalakú tövek, amelyekkel a toldalékok használatának vannak különleges szabályai, ezeket külön csoportba (az f) és a g) pontokba) sorolva vizsgáltam. Az egyalakú tövek és szabályosan kapcsolódó köt hangok csoportjában a következő szavak szerepelnek a saját kérd ívemben: *autó, barát, beteg, bolt, b rönd, csokoládé, csütörtök, gyerek, gyümölcs, kép, köd, magnó, polc, szék, sz nyeg, tej, tők, újság, üveg.*

b) Nyúló tövek

Tekintettel arra, hogy itt a különböző végzések esetében a szóvégi magánhangzó mindig megnyúlik, nem volt szükséges minden végzést minden szóval megvizsgálni. A következő szavak szerepelnek a saját kérdésválasz ívemben: *apa, csésze, konyha, szoba, tea, tevé, torta.*

c) v-s tövek

Ezeknél a szavaknál van jelentősége annak, hogy milyen végzést használunk, hiszen nem mindegyik esetben használatos a v-s t (ló : lóban de ló : lovon). A v-s t eltti hangzó szempontjából ebben a kérdésválasz íves vizsgálatban azért nem különítettem el további csoportokat, mert az adatok feldolgozását megnehezítené a csoportok nagy száma. A következő szavak szerepelnek a saját kérdésválasz ívemben: *cs, falu, f, gyümölcsle, hó, k, ló, m, szó, sz, l t, tó, t.*

d) Rövidül (t belseji id tartamot váltakoztató) tövek

Az ide tartozó szavaknak f ként a tárgyesete és a többes száma szerepel a kérdésekben, a *Min?* és *Miben?* kérdésekre adott válaszokban egyaránt a szótári t használatos, ezért ezekben kevesebb példát vonultattam fel. A következő szavak szerepelnek a saját kérdésválasz ívemben: *bogár, egér, kanál, kenyér, kéz, kosár, levél, pohár, pohár, számár, tehén, tér, út, víz.*

e) Hangkieséses (szóbelseji id tartamot váltakoztató) tövek

A következő szavak szerepelnek a saját kérdésválasz ívemben: *árok, bokor, majom, mérge, ökor, szatyor, szobor, terem, tükör, vödör.*

A magyar grammatikákban tárgyalt t típusokon kívül a saját kutatásomban használt kérdésválasz ív tartalmaz olyan csoportokat is, amelyeket általában nem a t típusokkal szoktak bemutatni. Ezeket a csoportokat mutatom be az f) ó g) pontokban.

f) Nyitó tövek

Újabb magyar nyelvészeti munkák (É. Kiss ó Kiefer ó Siptár 2003, Heged s 2004) terminológiája, valamint pszicholingvisztikai kutatásokban használatos terminológia (pl. Lukács 2001) szerint ide tartoznak azok a tövek, amelyek az utánuk következő köt hangzót snyíltabbáö, vagyis alsó nyelvéllásúvá teszik. Ez veláris magánhangzó után -a- (*házak* szemben a szokásosabb *gázokkal*), palatális magánhangzó után -e- (*hölgyek* szemben a

szokásos *ködökkel*). A következő szavak szerepelnek a saját kérd ívemben: *ágy, föld, gyár, ház, hölgy, könyv, láb, öv, pörkölt, társ, tölgy, völgy*.

g) Harmóniasért tövek

A harmóniasért tövekkel nyelvtörténeti oknál fogva mély hangrend el hangzókat használunk a magas hangrend szavak mellett, ami a magyart idegen nyelvként tanulóknak mindenképpen szembet n jelenség. A nyitó tövekhez hasonlóan ez a csoport sem illik teljes mértékben a b) ó e) csoportok sorába, hiszen maguknak a töveknek nincs több változatuk, mindössze a végz dések választását befolyásolják sajátos módon. A következő szavak szerepelnek a saját kérd ívemben: *díj, híd, új, nyíl, sír, szíj*.

Dolgozatom céljai, feltételezései és az eredményekb l származó válaszok a f névi részben:

1. Egyik f célom az volt, hogy megfigyeljem, létezik-e egy egyértelm en megállapítható sorrend a szótövek csoportjainak helyes használatában. Ez egyfajta nehézségi sorrendet is mutatna az elsajátítás során. A számítógépes értékelés eredményeit a következő táblázat foglalja össze:

	A szót helyes, de más hiba lehetőséges (köztes nyelvi forma)	Minden helyes
a) egyalakú tövek	99,62%	78,41%
b) nyúló tövek	75,5%	66,13%
c) v-s tövek	74,19%	59,57%
d) rövidül tövek	69,46%	53,97%
e) hangzókieésés tövek	70,86%	63,85%
f) nyitó tövek	98,04%	62,41%
g) harmóniasért tövek	97,59%	53,5%

1. táblázat A szótövek helyes használata

Megfigyelhetjük, hogy a szótövek közül a nagyobb nehézséget a magyarul tanuló külföldiek számára a nyúló tövek, a v-s tövek, a hangzókieésés tövek és a rövidül tövek használata jelenti. Gyermeknyelvi (Lengyel 1981, MacWhinney 1974, 1978) és pszicholingvisztikai (Pléh, Palotás és L rik 2002) kutatások eredményeit is figyelembe véve megállapítottam, hogy a gyermeknyelvi elsajátítási mintával megfigyelhet több hasonlóság ellenére nem jelenthet ki egyértelm en, hogy a két elsajátítási folyamatban azonos szabályalkotási mechanizmusok játszanak szerepet. Mindenképpen indokoltnak t ník magyarul tanuló

külföldiekkel olyan kutatások elvégzése, amelyeket magyar anyanyelv ekkel végeztek, és amelyekben a magyar f névi szótövek tárolását és feldolgozását vizsgálták.

2. Azt is terveztem megfigyelni, hogy létezik-e egy egyértelműen megállapítható sorrend a végződések helyes használatában. Ez is adatokkal szolgálna az elsajátítás során fennálló nehézségi sorrendről.

	Minden helyes
1) <i>-n, -on, -en, -ön</i>	63,88%
2) <i>-ban, -ben</i>	94,04%
3) <i>többes szám</i>	69,63%
4) <i>akkuzatívusz</i>	67,05%
5) <i>-val, -vel</i>	90,32%

2. táblázat A vizsgált végződések helyes használata

A végződésekkel kapcsolatban is meg tudunk állapítani tehát egy sorrendet, amelyben az élesebb határt két csoport között lehetett meghúzni: az inessivus (94,04%) és az instrumentalis-comitativus (90,32%) egymáshoz közeli eredménye miatt alkot egy csoportot, amelyet a többes szám (69,63%), a tárgyaset (67,05%) és a superessivus (63,88%) lényegében együtt követ, a csoporton belül kis eltérésekkel.

A különbségek legfőbb magyarázata véleményem szerint a formai bonyolultságban rejlik. A lista élén álló *-ban, -ben* csak a hangrend szempontjából igényel döntést, sem hasonulás, sem kötőhangzó használata nem nehezíti a feladatot, a szót is megegyezik a szótárral, és a toldalék mindig önálló szótagot alkot. A *-val, -vel* végződésettől a hasonulás szükségességében tér csak el. A következő három végződéseredményében és bonyolultságában is hasonló, ugyanis mindnek négy vagy öt allomorfja van, és a többalakú tövek esetében mindegyik egy kötött tőhöz kapcsolódik, amely nem esik egybe a szótári tővel. Az első csoportba tartozó toldalékokkal szemben továbbá sem a tárgy ragja, sem a többes szám jele vagy az inessivusi helyrag nem alkot külön szótagot.

A superessivusi rag azért is mutat olyan nagy hibaszázalékot, mert ebben az elemzésben csak a teljesen hibátlan alakokat lehetett figyelembe venni, márpedig a superessivusi raggal gyakran rossz szót választottak.

3. A kötőhangzók helyes használatában is mutatkozhatnak különbségek. Feltételezésem szerint az *-a-* kötőhangzó használatában sokkal több hibás alakot figyelhetünk meg, mert a nyelvtanuló szempontjából ez kivételnek minősül. Az *-ö-* kötőhangzó ritkasága miatt okozhat problémát, ezért várhatóan annak a használatában is több hibát látunk majd.

	Minden helyes	A köt hangzó nem értékelhető, mert a szót rossz	A szót helyes, de a végződés nem (helytelen hangrend vagy köt hangzó miatt)
<i>a) nem kell köt hangzó</i>	83,91%	12,4%	3,69%
<i>b) e</i>	73,4%	20,45%	6,15%
<i>c) ö</i>	63,67%	15,13%	21,19%
<i>d) o</i>	66,34%	25,12%	8,54%
<i>e) a</i>	53,47%	24,52%	22,01%

3. táblázat A köt hangzók helyes használata

A köt hangzók használatával kapcsolatban megfigyelhettük, hogy a feltételezésnek megfelelően az *-a-* és az *-ö-* köt hangzókat ritkábban használták helyesen. Bár az eredményeket más tényezők is befolyásolták, feltételezhetjük, hogy ezek elsajátítása és használata valóban nehezebb a nyelvtanulók számára. Ennek oka mindkét köt hangzó esetében lehet az, hogy kevésbé gyakoriak, illetve az *-a-* köt hangzó esetében az, hogy a nyelvtanulók szempontjából kivételnek minősül a használata főneveken. A gyermeknyelvi adatok szintén ehhez hasonló eredményeket mutatnak: MacWhinney (1974) hierarchikus szabályelsajátítási mechanizmusában a magyar gyermekek nyelvelsajátítási folyamatait vizsgálva öt szintet ír le, amelyek közül csak a negyedik szinten kerül sor az *-ok* és az *-ak* allomorfok szabad variációjának kiiktatására. A hasonló nehézségi fokot mutató eredmények tükrében nem zárható ki az idegen nyelv tanulása során működő hasonló mechanizmus sem. Felmerült még a toldalékos szavak egészleges elsajátításának a lehetősége, amivel kapcsolatban érdemes lenne később kutatásokat végezni.

4. Feltételezésem szerint ki lehet mutatni majd azt is, hogy a válaszadók gyakran nincsenek tisztában azzal, hogy a szótövek megválasztása az adott toldaléktól is függ. Így a szótövek helyes megválasztását a toldalék függvényében is vizsgáljuk, és várhatóan ez is észrevehető különbségeket fog mutatni.

	Minden helyes	A szót helyes, a végződés lehet rossz (köztes nyelvi forma)
<i>v-s töv eknél -ban, -ben végződés</i>	96,18%	96,17%
<i>v-s töv eknél -n, -on, -en, -ön végződés</i>	19,3%	55,47%
<i>v-s töv eknél többes szám</i>	70,56%	74,09%
<i>v-s töv eknél tárgyragos alak</i>	64,55%	66,17%

4. táblázat A helyes válaszok aránya az egyes végzések esetében

	Minden helyes	A szót helyes, a végz és lehet rossz (köztes nyelvi forma)
<i>hangzókieeséses töv eknél -ban, -ben végz és</i>	98,33%	99,09%
<i>hangzókieeséses töv eknél -n, -on, -en, -ön végz és</i>	52,19%	52,95%
<i>hangzókieeséses töv eknél többes szám</i>	62,11%	64,29%
<i>hangzókieeséses töv eknél tárgyragos alak</i>	60,22%	63,73%

5. táblázat A helyes válaszok aránya az egyes végz és-ek esetében

	Minden helyes	A szót helyes, a végz és lehet rossz (köztes nyelvi forma)
<i>rövidül töv eknél -ban, -ben végz és</i>	97,89%	97,89%
<i>rövidül töv eknél -n, -on, -en, -ön végz és</i>	70,91%	72,73%
<i>rövidül töv eknél többes szám</i>	54%	59,31%
<i>rövidül töv eknél tárgyragos alak</i>	56,03%	61,13%

6. táblázat A helyes válaszok aránya az egyes végz és-ek esetében

Az eredményeknél azt figyelhettük meg, hogy az inessivusi végz és-t kiemelkedően magas arányban használják helyesen a nyelvtanulók, míg a superessivusi ragokat kimondottan sok hibával. A többes számú és a tárgyragos alakokat nagyjából azonos mértékben használják helyesen. A *-ban, -ben* toldalékkal álló szóalakok helyes használata érthető, hiszen minden jellemző alapján ezt az eredményt várhatjuk: a toldaléknak mindössze két variánsa van, igen gyakran használjuk, már a nyelvtanulás legelején megismerkednek vele a nyelvtanulók, a szótári t-höz kapcsolódik és külön szótagot is alkot. A többi toldalék néhány tulajdonságban eltér ettől, így a használatukban is több hiba várható. A többes szám jele és a tárgy ragja nem kétféle, hanem öt variánssal rendelkezik (*-k, -ok, -ak, -ek, -ök*, illetve *-t, -ot, -at, -et, -öt*), továbbá ezek a toldalékok nem a szótári t-höz kapcsolódnak az itt vizsgált *v-s* töv szavaknál és hangzókieeséses töveknél (de a rövidül töveknél igen, és ez az eredményen is látszott) és nem is alkotnak külön szótagot. A superessivusi rag esetében ugyanezekkel a nehézségekkel kell szembenézni, hiszen van négy variánsa (*-n, -on, -en, -ön*), az itt vizsgált *v-s* töv szavaknál és hangzókieeséses töveknél nem a szótári t-höz kapcsolódik, és nem alkot külön szótagot. A tankönyvek elemzéséből kiderül, hogy a nyelvkönyvek a különböző névszói típusokat általában a többes számmal és a tárgyesettel mutatják be, és csak ritkán térnek ki arra, hogy a helyhatározóragokat melyik t-vel kell használni, így ennek az eredménynek a nyelvkönyvekben és a nyelvoktatásban közvetlenül használható vonatkozása is van.

Ebben a fejezetben a szótövekkel, a végz désekkel, a köt hangzókkal, valamint a szótövek és a végz dések összefüggésével kapcsolatban megfigyelt eredmények alapján felmerülhet annak lehet sége, hogy a toldalékolt szavakat nem a toldalékolt formában jegyzik meg a nyelvtanulók. Bár az itteni eredmények utalhatnak erre, kizárólag ennek alapján semmiképpen sem lehet ezt tényként megállapítani, hiszen ez a kérdés többrét , és még számos célzott kutatást igényelne.

5. A MAGYAR IGEI SZÓTÖVEK ÉS A HATÁROZOTT TÁRGYAS RAGOZÁS HASZNÁLATA MAGYARUL TANULÓ KÜLFÖLDIEKNÉL

Értekezésemben a f névi szótövek vizsgálatához hasonló módszerrel és felépítésben vizsgálom az igék elsajátításának egyes jellemz it a kutatás alapját képez kérd ív eredményei alapján. Az értekezés eredeti célja a szótövek vizsgálata volt, azonban már a kezdeti fázisban nyilvánvaló volt, hogy az igei szótövek vizsgálatakor elkerülhetetlen ragozási feladatok lehet séget nyújtanak a határozott tárgyas ragozás vizsgálatára is, így ez a téma is bekerült a kutatás látószögébe. Az eredmények igazolták ezt a döntést, mert a határozott tárgyas ragozással kapcsolatos megfigyelések legalább olyan lényegesek, mint a szótövek elsajátítására vonatkozóak.

A kérd ív összeállításakor ugyanazok az elvi megfontolások vezéreltek, mint a f nevek esetében, továbbá a határozott tárgyas ragozás vizsgálatának szempontjait is figyelembe kellett vennem. Az igei szótövek esetében nagyobb számban vannak ritkán el forduló t típusok és több olyan t változat létezik, amelyet csak egy ritkábban el forduló képz használata követel meg. Például a t belseji magánhangzó id tartamát az igék csak egyes képz kkel változtatják meg (pl. *bízik ó biztat*), ezek azonban nem képezik a jelen kutatás tárgyát, így nagyobb lesz az eltérés a grammatikákban megjelen leírás kategóriái és a kutatáshoz megállapított saját kategóriáim között. Az igei szótövek esetében is fontosnak tartom el rebocsítani, hogy ezek a kategóriák már nem kizárólag nyelvészeti szempontok alapján formálódtak, hanem a számítógépes értékelés szempontjait és egyéb gyakorlati megfontolásokat is figyelembe kellett vennem.

1. Szabályos, egyalakú igei szótövek

Ebbe a csoportba tartoznak az egyalakú tövek, amelyekhez a toldalékokat is szabályosan kapcsoljuk. A kérd ív mondataiban az *áll, beszél, csinál, dolgozik, ebédel, él, énekel, figyel,*

hív, ír, ismer, kedvel, kér, lát, megkérdez, mond, mos, olvas, rajzol, táncol, tanul, telefonál, tud, ül, vár, vásárol igék szerepelnek ebből a csoportból.

2. sz-es és v-s tövű igék

A magyar grammatikákban több olyan igei típus is van, amelyben v-s tövet találunk, ezeket a kategóriákat a saját dolgozatom szempontjából máshogy csoportosítottam. A csak v-s változatú igék (*f : f v , l : lövök, n : növök, sz : szövök, ró : rovok*) viszonylag ritka elfordulásuk miatt kimaradtak. Saját csoportosításomban a következő igék szerepelnek itt: *eszik, hisz, iszik, lesz, tesz, vesz, visz.*

3. sz-es, d-s tövű igék

Az idesorolt igék egy része csak ezzel a két t változattal rendelkezik (*törekszik ~ törekedik*), másik része pedig a kérdőív példamondataiban ó tehát kijelentő mód jelen időben, múlt időben, valamint felszólító módban ó fordul elő csak sz-es és d-s tövekkel, de egyéb esetekben rendelkezik v-s t vel (*alvó, alvás*) illetve egy másik, mássalhangzóra végződő t vel (*al-hat*). A kérdőívben szereplő igék: *alkuszik, alszik, cselekszik, dicsekszik, fekszik, haragszik, megbetegszik, meggazdagszik, növekszik, nyugszik, öregszik, telepedik, tolakszik, törekszik, vastagszik, verekszik, veszekszik.*

4. Hangkieséses tövű igék

A hangkieséses tövű igék kimondottan nagy gyakoriságuk miatt kerültek a kérdőívbe, valamint azért, mert a f névi szótövek között is vizsgáltuk a hangkieséses töveget. A kérdőívben szereplő igék: *bérel, csörög, érez, fürdik, romlik, sodor, söpör, töröl, ugrik, vérzik, zörög.*

5. n-es tövű igék

Ezek az igék alapvető fontosságúak már a nyelvtanulás kezdeti szakaszában is, nélkülük a kommunikáció gyakorlatilag lehetetlen, ezenkívül gyakoriságuk is figyelemreméltó. Ebben a csoportban mindössze három szó található: *jön, megy, van.*

6. -t végű igék

A -t végű igék különösen sok gondot okoznak a felszólító mód tanításakor és használatakor, ráadásul viszonylag gyakori igei típusról van szó. A terjedelmi korlátok miatt csak felszólító

mondatokban vizsgálom az ide tartozó igék használatát. A kérdő ívben szereplő igék: *ébreszt, ért, fest, fordít, fut, halaszt, köt, nyit, ragaszt, segít, takarít, tart, tölt, üt, választ, vezet.*

7. Harmóniasért igék

A harmóniasért igék az eddigiektől eltérő módon alkotnak külön csoportot, mert a szótöveknek nincs több változatuk, hanem a toldalék megválasztását befolyásolják. A *f* neveknél is szerepel a kérdő ívben ilyen csoport, így össze lehet hasonlítani a hangrendileg nem illeszkedő végzések használatát ebben a két esetben. Ebből a csoportból a következő igéket találhatjuk meg a kérdő ívben: *bír, hív, ír, iszik, nyír, nyit, sír.*

A határozott tárgyas ragozást megkövetelő tárgyi tömbök közül nem állt módomban mindegyiket szerepeltetni a példamondatokban. A választás a *f* névi és az igei szótövek kiválasztásakor is alkalmazott alapelvek szerint történt. Figyelembe vettem tehát, hogy mely tárgytípusok lehetnek ismersek az adott nyelvtudási szinten, melyek a viszonylag gyakoriak, és melyekkel lehet érthető példamondatokat megfogalmazni. A kategorizálást befolyásolta alapvető feltételezésem is, amely szerint az explicit módon jelenlevő, szemantikailag egyértelműen határozott tárgyak esetében több helyes választ kapunk, mint az olyan tárgyak esetében, amelyekre csak maga a határozott tárgyas ragozás utal vagy ahol a szemantikai határozottság nem annyira egyértelmű. A választható igék körét ó és így ezen keresztül sok esetben a lehetséges tárgyakat is ó befolyásolta továbbá, hogy a szótövek vizsgálata is szerepelt a célok között. A saját kutatásomban a következő határozott tárgyi tömbök szerepelnek:

a) A tárgy tulajdonnév.

b) A tárgy határozott névelvel szerepel.

c) A tárgy harmadik személyes személyes névmás.

d) A tárgy -ik kiemelő jellel áll.

e) A tárgy egy mellékmondat, amelyre a főmondatban nem utal névmás.

f) A tárgyra csak a határozott ragozással utalunk, nincs más módon jelölve.

A példamondatok között szerepelnek tárgy nélkül, illetve határozatlan tárggyal álló igék is. A határozott tárgyi tömbök ugyanazokban a tesztmondatokban szerepelnek, amelyekkel az igei szótövek használatát vizsgálom. Az igei szótövek és a határozott ragozás használatán kívül az igeragozás egyes általános jellemzőit is vizsgáltam a kérdő ívvel. Az értékelés módszere

lehet vé tette, hogy a köztes nyelvi formák ó tehát a nem hibátlan válaszok ó is szerepelhessenek az elemzésben.

Feltételezéseim és eredményeim az igei részben:

1. Alapvet feltételezésem az, hogy az explicit módon jelen lév , szemantikailag egyértelm en határozott tárgyakat könnyebben tudják határozott tárgyként azonosítani a nyelvtanulók, és így gyakrabban fogják ezekben az esetekben helyesen használni a határozott tárgyas ragozást, míg az olyan esetekben, ahol a tárgy határozottságára pusztán a kontextus vagy nehezebben azonosítható jel utal (pl. *-ik* kijelöl végz dés), több hibás döntést fognak hozni.

Tárgy típusa	Hibátlan válaszok	A határozott tárgyas / határozatlan ragozás közti választás helyes, de lehet hiba szót ben, alakformálásban, hangrendben (köztes nyelvi forma)
a	77.17%	85.97%
b	62.33%	82.52%
c	57.07%	76.93%
d	50.61%	59.76%
e	57.81%	70.08%
f	57.65%	66.21%
g	76.38%	94.3%

7. táblázat A határozott tárgyas / határozatlan ragozás helyes kiválasztása a tárgy típusai szerint
a) A tárgy tulajdonnév, b) A tárgy határozott nével vel szerepel, c) A tárgy harmadik személy személyes névmás, d) A tárgy *-ik* kiemel jellel áll, e) A tárgy egy mellékmondat, amelyre a f mondatban nem utal utalószó, f) A tárgyra csak a határozott ragozással utalunk, nincs más módon jelölve, g) A vizsgált ige tárgyatlan, vagy határozatlan tárgya van, így nem kell határozott ragozást használni

Ha a teljes mértékben helyes válaszokat nézzük, akkor a legtöbb helyes választ a g) és az a) csoportban látjuk, tehát az intranszitiv igék vagy határozatlan tárgyak, valamint a tárgyként szerepl tulajdonnevek csoportjában. Jól lehet látni, hogy igen nagy különbségek vannak az egyes tárgytípusok között. Mind a két oszlopban az a) és a b), tehát a tulajdonnév és a határozott nével vel álló tárgy csoportja van az els két helyen. Az a) és b) csoport jó eredményét magyarázhatja az explicit módon jelen lév tárgy és a határozottság szemantikai egyértelm sége (hiszen például a tulajdonnév és a határozott nével határozott volta szemantikailag is könnyen érthet).

Általában elmondható, hogy a d), e) és f) csoportok vannak a helyes válaszok szempontjából az utolsó helyeken, valamint hogy a d) csoportba tartozó, kiemel *-ik* jelet kapó tárgyak esetében rendkívül alacsony a helyes válaszok aránya. Az e) és az f) csoport gyengébb

eredménye érthető, háttérben minden bizonnyal a tárgy explicit megjelenésének hiánya áll. A d) csoportnak a többit jelentősen rosszabb eredményét részben nyelvtani összetettsége indokolhatja: az *-ik* kiemelt jel ritkán jelenik meg magán a tárgyon (*egyiket, valamelyiket*), általában a tárgy előtt álló névmáson találjuk (*az egyik almát, valamelyik almát*).

Saját eredményeimet leginkább Langman és Bayley (2002) kutatásával tudtam összevetni, amelyben a magyar igeragozás elsajátítását vizsgálták Magyarországon élő kínaiakkal. Eredményeik szerint a magyart idegen nyelvként beszélők előbb sajátítják el a határozott tárgyas ragozás helyes használatát, mint a határozatlanét, ez pedig a saját kutatásom eredményeinek ellentmond. Az amerikai szerzők tanulmányának részletes elemzésekor látható, hogy a mintavételi módszer is befolyásolhatta az eredményeket, továbbá a határozott tárgyas ragozás elméleti megközelítésének is voltak olyan hiányosságai, amelyek valószínűleg torzították az adatokat. A tanulmány kizárólag morfológiai kérdésként tekint a határozott ragozásra, de azt sem veszi figyelembe annak teljességében, továbbá nem tesz különbséget a valós nyelvtani tudás és a panelszerűen, lexikai elemként elsajátított kifejezések között sem. Az eredmények magyarázataként a perceptuális észlelhetőséget (*perceptual salience*) emelik ki, amelyet Goldschneider és DeKeyser (2001) módszere szerint számszerűsítve is megadnak. A számítások nyelvészeti alapjait áttekintve azonban ismét olyan hiányosságokra lelünk, amelyek megkérdőjelezhetik a végeredmény helyességét.

Gyermeknyelvi kutatások (Meggyes 1971, Lengyel 1981, Weber 2007, 2008) tükrében azt valószínűsítem, hogy a határozott tárgyas ragozás elsajátítása nagy mértékben eltérő folyamat a magyart anyanyelvükként tanuló gyermekeknél és a magyart idegen nyelvként tanuló külföldieknél. A gyermekeknél legelőször a tárgy fogalmi szintű határozottsága kerül előtérbe az *itt és most* jellegű beszédhelyzetekben, míg a magyart idegen nyelvként tanuló felnőttek (főleg a formális nyelvtanulási keretek között) eleinte csak az explicit módon megjelenő és nagyon egyértelműen határozott tárgyakat tudják határozott tárgyként azonosítani.

2. A határozott tárgyas / határozatlan ragozás közti választás nem elszigetelt folyamat, hanem egy összetett folyamat része. A morfológiailag egyébként is nehezebb feladatok esetében (pl. ritkábban előforduló szám és személy, felszólító mód) ezért feltételezésem szerint a határozott tárgyas / határozatlan ragozás közti választásban is több lesz a hiba.

3. A ragozással kapcsolatos általános feltételezésem, hogy a ritkábban előforduló szám és személy esetében több lesz a hiba, mint a gyakoribbakknál. A gyakoriságot természetesen nem tudom számszerűsítve megítélni az általános, mindennapi kommunikációra vonatkozóan, de

feltételezhetjük, hogy az E/1 és E/3 gyakori, míg a többes számú igealakok ritkábbak (különösen a T/2).

A 2. és 3. feltételezést együtt tudtam vizsgálni az alábbi adatok segítségével.

	Hibátlan válaszok	Hibátlan rag, helytelen szót (köztes nyelvi forma)	A határozott tárgy / határozatlan ragozás közti választás helyes, de lehet hiba szót ben, alakformálásban, hangrendben (köztes nyelvi forma)
E/1	78,00%	82,54%	90,75%
E/2	70,99%	77,31%	87,43%
E/3	74,33%	80,55%	87,73%
T/1	69,15%	72,06%	85,48%
T/2	64,85%	69,56%	87,06%
T/3	67,49%	72,26%	84,93%

8. táblázat A helyes válaszok aránya a különböző személyek esetében

A 8. táblázatból látszik, hogy a határozott tárgy / határozatlan ragozás közti választást nem befolyásolja számottevően, hogy milyen számú és személy az ige. A 3. feltételezésnek megfelelően az E/1 és az E/3 helyes ragozású válaszok száma egyaránt magas, aminek magyarázata lehet gyakoriságuk és az utóbbinál a szótári alakokkal való egybeesés. Ugyanígy látható, hogy alacsony a helyes válaszok aránya a T/2 személyben. Ennek oka valószínűleg a T/2 ritkább fordulása, valamint formai bonyolultsága (a legtöbb fonémából álló rag, ráadásul a személyrag utolsó hangjainak egyezése miatt sok nyelvtanuló számára zavaróan hasonlít az E/1-re).

Az ige ideje és módja befolyásolja ugyan határozott tárgy / határozatlan ragozás közti döntést, de a várakozástól némileg eltérően. Láthatók különbségek a kijelentő mód jelen idej , a múlt idej és a felszólító módú mondatok között a határozott tárgy / határozatlan ragozás tekintetében, azonban a vártnál lényegesen kisebb mértékűek.

	Hibátlan válaszok	Hibátlan rag, helytelen szót (köztes nyelvi forma)	A határozott / határozatlan ragozás közti választás helyes, de lehet hiba szót ben, alakformálásban, hangrendben (köztes nyelvi forma)
j	73,45%	77,21%	88,48%
m	72,96%	77,58%	88,77%
f	66,44%	72,58%	84,75%

9. táblázat A helyes válaszok aránya jelen id kijelentő módban (j), múlt id ben (m), felszólító módban (f)

A kijelentő mód jelen idejű és a múlt idejű mondatokban a határozott tárgy / határozatlan ragozás közti döntés gyakorlatilag ugyanolyan arányban volt helyes, de a felszólító módban valamivel rosszabbak az eredmények. Ez arra enged következtetni, hogy valóban megnehezítheti a határozott / határozatlan ragozás közti döntést, ha azon kívül számos alaktani probléma is egyszerre merül fel. A múlt idejű azonban itt nem bizonyult lényegesen nehezebbnek a kijelentő mód jelen idejű igealakoknál.

4. A több t változattal rendelkező szavak között egy nehézségi sorrendet szerettem volna felállítani az elsajátítás szempontjából, az igei szótövekkel kapcsolatban azonban a kérdőív jellemzői miatt csak korlátozott mértékben tudtam releváns megfigyeléseket tenni. Egyértelműen meg lehetett figyelni, hogy a hangzóhiányos tövű igealakformálása önmagában is gyakran hiba forrása. Ez minden bizonnyal annak köszönhető, hogy az ide tartozó igealak ragozására nincs egységes szabály, gyakorlatilag mindegyik igealak ragozási sorát kivételként és egyenként lehet csak megtanulni.

6. AZ ANALÓGIA SZEREPE A MAGYAR FŐNÉVI SZÓTÖVEK HASZNÁLATÁBAN A MAGYART IDEGEN NYELVKÉNT TANULÓKNÁL

Dolgozatomban vizsgáltam az analógia szerepét is a magyar főnévi szótövek elsajátításában. Ehhez olyan főnévi szótöveket válogattam, amelyek fonetikailag nagy mértékben hasonlítanak váltakozó tövű főnevekhez, de csak egy t-vel rendelkeznek, továbbá felhasználtam MacWhinney (1974) vizsgálatát is, amelyben nonszensz szavak többes számát és tárgyességét kérte a válaszadóktól. Az analógia nyelvi szerepének rövid áttekintését követően kitértem arra, hogy a vizsgálatban szereplő, többalakú tövekhez fonetikailag hasonló, ám egy t-vel rendelkező főnevek miatt térnek el ebben a fontos szempontból az analógiát elhívó tövektől. Saját eredményeimet vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy az analógiának minden bizonnyal van szerepe a magyar szótövek elsajátításában, és a magyart idegen nyelvként tanulók esetében ez valószínűleg jelentősebb, mint a magyart anyanyelvükként tanulóknál. Az eredmények ebben az esetben is bizonyítják az eddig is ismert tényt, hogy az analógia gyakrabban fordul elő a ritkább szavak esetében. Az eredmények tükrében felmerül annak a lehetősége, hogy a gyakoribb szavak több toldalékolt szóalakja is egészlegesen tárolódik a nyelvtanulók mentális lexikonában.

7. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS EREDMÉNYEINEK NYELVPEDAGÓGIAI VONATKOZÁSAI

Kutatásom nyelvpedagógiai vonatkozásait tankönyvek elemzésével vizsgáltam. Megállapítottam, hogy az elemzett tankönyvek általában az adott nyelvtudási szinthez mérten szelektálják a t típusokat, és csak a leggyakoribbakat mutatják be csoportként. Gyakori, hogy egyes szavakat lexikai egységként mutatnak be és nem térnek ki részletesen a t típus leírására. Ez a szelekciós elv módszertanilag teljes mértékben megalapozott, hiszen több szempontból sem lenne indokolt és ésszerű döntés túl sok és túl részletes információt adni a t típusokról. Minthogy a szótövek helytelen megválasztása gyakran nem okozna értelemzavaró hibát, a kommunikációközpontú nyelvoktatásban nem látszik elengedhetetlennek részletes tanításuk, hiszen ennek hozománya nem lenne olyan számottevő, mint amekkora idő- és energiárfordítással járna. A magasabb nyelvtudási szinten tanulók, a helyes nyelvtudásra törekvők és a magyar szakos egyetemi tanulmányokat folytatók számára pedig egy oktatási segédanyag összeállítása nyújthatna hasznos segítséget.

Megvizsgáltam a tananyagokban bemutatott határozott tárgyakat is. A tankönyveknél megfigyelhettük, hogy az új határozott tárgyak bemutatásakor viszonylag kevés lehetőség nyílik a határozott ragozás ismétlődő gyakorlására, pedig a linearitás és a ciklikusság (Bárdos 2000: 64) együttes megvalósulása érdekében ez alapvető fontosságú lenne. Tekintettel arra, hogy a nyelvkönyvekben nincs mód a határozott tárgyas ragozás ilyen alapos gyakoroltatására, a megoldást ismét kiegészítő tananyagok alkalmazásában látom. A dolgozatban egy ilyen oktatási segédanyag alapelveit is vázoltam és a mellékletben csatoltam az első öt elkészült lecke kéziratát is.

8. ÖSSZEGZÉS ÉS KITEKINTÉS

Dolgozatomban egy kérdőíves kutatás számítógépes feldolgozásából származó eredményeinek alapján vizsgáltam a magyar főnévi szótövek és végződések helyes használatát, valamint az igei szótövek, az igeragozás és a határozott tárgyas ragozás használatát. Saját eredményeimet gyermeknyelvi, pszicholingvisztikai kutatások és nyelvvelsajátítással kapcsolatos vizsgálatok tükrében elemeztem. Kutatási eredményeim alapján nyelvpedagógiai következtetéseket vontam le, és a dolgozatban a határozott tárgyas ragozás tanításával kapcsolatban bemutatott problémára egy kiegészítő tananyag vázlatos bemutatásával javaslatot tettem. Az értekezés megírásához végzett kutatás eredményei a

vizsgálódás további irányát is kijelölték, így a határozott tárgyas ragozás elsajátításának vizsgálatát azóta már más csoportokban is elkezdtem.

9. A TÉZISEKBEN HIVATKOZOTT IRODALOM JEGYZÉKE

- Bailey, N. ó Madden, C. ó Krashen, S. 1974: Is there a natural sequence in adult second language learning? *Language Learning* 24, 235-243.
- Bárdos Jen 2000: *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Bárdos Jen 2005: *Él nyelvtanítás-történet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Dulay, H.C. ó Burt, M. K. 1974: Natural sequences in child second language acquisition. *Language Learning* 24, 37-53.
- Dulay, H.C. ó Burt, M. K. ó Krashen, S.D. 1982: *Language Two*. Rowley, Mass.: Newbury House
- É.Kiss Katalin ó Kiefer Ferenc ó Siptár Péter 2003: *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris
- Goldschneider, J.M. ó DeKeyser, R.M. 2001: Explaining the natural order of L2 morpheme acquisition in English: a meta-analysis of multiple determinants. *Language Learning* 51:1, 1-50.
- Hegedűs Rita 2004: *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Budapest: Tinta Könyvkiadó
- Keszler Borbála (szerk.) 2000: *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Langman, J. ó Bayley, R. 2002: The acquisition of verbal morphology by Chinese learners of Hungarian. *Language variation and Change* 14, 55-77.
- Lengyel Zsolt 1981: *A gyermeknyelv*. Budapest: Gondolat
- Lenneberg, Eric 1967: *Biological Foundations of Language*. New York: Wiley
- Lukács Ágnes 2001: Szabályok és kivételek: A kétszintes modell érvényessége a magyarban, in Pléh Csaba ó Lukács Ágnes (szerk) *A magyar morfológia pszicholingvisztikája*. Budapest: BIP-Osiris
- M. Korchmáros Valéria 2006: *Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtan ó Nem csak magyaroknak*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem
- MacWhinney, Brian 1974: Rules, rote, and analogy in morphological formations by Hungarian children. *Journal of Child Language*, 2. 65-77.
- MacWhinney, Brian 1976: Hungarian research on the acquisition of morphology and syntax. *Journal of Child Language* 3, 397-410.
- MacWhinney, Brian 1985: Hungarian language acquisition as an exemplification of general rules of language acquisition, in Slobin, D. I. (Ed.) 1985: *The crosslinguistic study of language acquisition*. Vol. 2, Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1069-1155.
- Meggyes, K. 1971: Egy kétéves gyermek nyelvi rendszere. *Nyelvtudományi Értekezések* 73. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Nikolov Marianne 2004: Az életkor szerepe a nyelvtanulásban. *Modern Nyelvoktatás*, X/1. 3-26.
- Pléh Csaba 2000: A magyar morfológia pszicholingvisztikai aspektusai, in Kiefer Ferenc (szerk) *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Pléh Csaba ó Palotás Gábor ó Lőrincz József 2002: *Nyelvfejlődési szövegrvizsgálat*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Réger Zita 1974: Kétnyelvű cigánygyermek az iskoláskor elején. *Valóság* 1. 50-62
- Réger Zita 1975: Közös törvényszerűségek az anyanyelv-elsajátítás és a gyermekkori idegennyelv-elsajátítás folyamatában. *Magyar Nyelv* 103. 344-350

- Selinker L. 1972: Interlanguage. *IRAL* 10, 209-230.
- Singleton, David 2005: The Critical Period Hypothesis: A coat of many colours. *IRAL* 43. 269-285.
- Szili Katalin 2006: *Vezérkönyv a magyar grammatika tanításához*. Budapest: Enciklopédia Kiadó
- Weber Katalin 2005: Anyanyelvünk mint idegen nyelv. in *lingua DEUTSCH /17, 3 Interkulturális tanulmányok* Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem. 291-301.
- Weber Katalin 2007: Elemi tárgyias predikátumok jelentésszerkezetének kiépülése a magyarban (L1, L2), in: I. Alknyelvdok Konferencia kötet. Szerk.: Várad Tamás MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2007. elérhet : <http://www.nytud.hu/alknyelvdok/proceedings07>
- Weber Katalin 2008: A magyar nyelvelsajátítás mint szöveg, in Tátrai Szilárd ó Tolcsvay Nagy Gábor (szerk.) SZÖVEG, SZÖVEGTÍPUS, NYELVTAN. Budapest: Tinta könyvkiadó

10. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓIM

1. A kommunikatív nyelvoktatás céljainak gyakorlati megvalósítása a MID oktatásában in Balázs Géza-Gecs Tamás (szerk) *Emlékkönyv Jónás Frigyes nyelvész 60. születésnapjára*. ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék (2004)
2. Lépésenként Magyarul ó egy tananyagcsomag összeállításának irányvonalai. *Hungarológiai Évkönyv* 6. (2005), 207-212.
3. Rendez elvek a magyart idegen nyelvként oktató tananyagok és tantervek összeállításában ó különös tekintettel az elsajátítás sorrendjére. *Hungarológia Évkönyv* 7. (2006), 33-38.
4. A magyar felszólító mód tanítása külföldieknek. *Nyelvtudomány* (2006), 55-67.
5. A magyar helyhatározóragok használata magyart idegen nyelvként beszél külföldieknél. *Nyelvészeti Doktorandusz Füzetek* 5 (2008), 34-46.
6. A magyar igeragozás elsajátításának vizsgálata magyarul tanuló külföldieknél ó különös tekintettel a határozott és határozatlan ragozásra *Hungarológia Évkönyv* 10. (2009), 11-19. A XVIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (Balassi Intézet, Budapest, 2008. április 5-6.) Magyar mint idegen nyelv szekciójában elhangzott el adás írott változata
7. A magyar f névi szótövek és egyes toldalékok elsajátításának vizsgálata magyarul tanuló külföldieknél *Hungarológia Évkönyv* 11. (2010) A XIX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (Eszterházy Károly F iskola, Eger, 2009. április 16-18.) VIII. szekciójában (Magyar mint idegen nyelv) elhangzott el adás írott változata